

רינה, מה שהספרדים קוראים מאדרילנו, ע בר במשלה, או בבנק, או חברת כסוח, או שהוא תייר, או שהוא בעל חנות, ואם אינו כל אלה הוא צועני. מדריד היא עיר חושה ביחס, וכאשר פרחו טולדו וסביליה וורנאדה, הייתה כבר קטן בשם מאגריט, בארץ בלתי חשובה ששמה קסטיליה. אם הקאסטיליאנים הם יהודים, לאחר שהש' תלשו על ספרד, הרי תמצית יהירותם מת רכות במדריד, ובשנת 1955 ריחה של מר ריד הוא ריחו של פרנקו.

***

פסססט...

שוטרים לבושים מדים גרמניים, וקציני המשטרה מתגנדים במנוקלים וחגורות עור רחבות. לפחות שלושה שוטרי

רים עצרו אותי במדריד והעירו לי כבעט רים שאין זה נאה לשוטט בעיר הבירה ב מכסי קצרים. הם התאכזבו מאי כאשר הראיתי להם דרכון זר, מה שגול מהם הזדמנות למלא את תפקידם כיואת.

בבתיקהפה פגשתי הרבה גרמנים, דובי רי ספרדית רהוטה. הם עובדים במשרות ממשלתיות, והפקחים ביניהם מנהלים עסי קים משלהם. פה ראיתי את המספר הרב ביותר של מכונות פולקסוואגן. אשה גר מניה אחת מקצועית מאד, שטענה שהיא פקידה ממשלתית וחשבה איתי משום מה לערבי, התוודתה בפני שאנחנו ידידים. היא התאוננה על כמה גרמנים המתכחשים לי עם ומסרבים אפילו לדבר גרמנית, והסי ברה שהיא מוכנה להבין צרפתי שאינו אוהב גרמנים, אך לעולם לא תסבול גרמני

שאינו אוהב גרמנים — הוא פשוט אינו בן-אדם. מאחורי פוארטה דל סול, בסימטאות צרות שיד הבנקים טרם ה גיעה עדיין, אפשר לפי גוש בני-אדם. בבתי קפה ענקיים יושבות צועניות יפהפיות על הכסאות הגבוהים. רק פעם אחת בימי חי רי איתי נשים יפות כמו צועניות של מדריד — היו אלה שתי צועניות שראיתי בפאריס, ב יער בולון. בספרד ע דיין נותרו צוענים ל רוב, ולוחמי השוורים הגדולים ביותר של ספרד, כמו אל גאליו, חוסליתו וקאגאנצ'ו, היו צוענים.

הקריאה הלאומית של ספרד היא פסססט. למלצר קוראים פססט. שוטר התנועה מעיר את תשומת לבך בפ פססט. הצועניה קוראת לך פסססט. אם שכחת משהו באיזשהו מקום רצים אחריו בפסססט. דוקא מזה הייתי, מבסססססטו.

***

ראש שד כרב

יש כמאדריד פנינה אחת, שרק לי מענה אפשר וכדאי לבוא למדריד — המוזיאון דל פראדו. אין לי ספק שמכל הי בחינות הוא עולה על כל מוזיאון אחר ב עולם.

הלובר דומה יותר לבית ממכר עתיקות מאשר למוזיאון, ומחוץ לאוסף הארכיאולוגי המצויין ולכמה תמונות טובות של הרנסאנס, הוא מגובב כולו בבארוק ורר קוקו צרפתי, במסגרות מצויצות ומפורחות, בגודש ללא נשוא ובתאורה רעה. הסייט נגארי בלונדון היא מוזיאון לא רע, עם שתיים שלוש תמונות. המוזיאונים המפוארים של פירנצה הם יפים, ומכילים אוצרות אמנות גדולים, של האסכולה האיטלקית כמובן, אך התמונות מוצגות שם בצורה רעה, בתאורה רעה, והגודש הוא כה מדהים עד שלעולם אינך יכול להסתכל בתמונה אחת ולהינות ממנה. הפראדו שונה מכולם. בפראדו אינך רואה מסגרות, כי אם תמונות. באולמות לא גדולים מדי, פשוטים ובהירים, ללא כל קשקושים וכפתורים ופרחים על התקרה, ב מסגרות הפשטות ביותר, בתאורה אידיא לית. חוץ מזה תמצא שם את האוסף הרפי רונסטיבי והמשכנע ביותר של הציור האי רופי בכללו. אף פעם לא נהנית מטיציאנים ורפאלים ובטיציאלים כשם שנהנית מהם בפראדו. סוף סוף יכולתי לראות ממש את

באל טראניטו התפללו היהודים המיוחסים יותר. שם מצאתי על הקיר את שמו של שרגא וייל.

בביתו הקטן של אל גרקו עדיין מפכה הי מזרקה בחצר, מיטתו עדיין מוצעת, תשישי הקדושה עדיין ניצבים בחדר עבודתו וכן הציור עם הצבעים והמבחולים מישכים תי רים להאמין שאינם צייר היה האיש.

על טולדו בלילה איני יכול לדבר. היה זה הלילה הנפלא ביותר בספרד. רק אל גרקו יכול היה לתאר לילה כזה, אף אמנם עשה זאת, הכל בכחול, ואחריו לא נולד אדם שיוכל לעשות כמוהו. נדמה היה לי שמאו מות האיש ישנה טולדו שנת נצה, כפי שהנציח אותה.

***

ספרד האמיתית נמחקה

מה היסטוריונים טוענים שמאו גירשו מלכי ספרד את היהודים, בשנת 1492, החלה הממלכה לשקוע. הם טוענים שלאחר גילוי אמריקה היו השליטים בטרי חים ששוב לא יודקקו ליהודים ולכשרונם במסחר הבינלאומי ובכלכלה. היהודים נדרו להולנד, שהפכה להיות אימפריה, ובחלקם הגיעו גם לאנגליה, שהפכה אף היא להיות אימפריה. אינני יודע מה מידת האמת בטענה זו, ואם יש קשר בין העובדות, אך העובדות עצמן זועקות לשמים. בתריהכנסת של טולדו הם מנומנסים עצומים לחלל שנוצר עם גירוש היהודים, ואת החלל הזה אפשר להרגיש בכל החריפות. הזכרונות כל כך טריים, כי אילו יצאו הגולים רק אתמול לדרכם הארוך כה. היה להם פעם אופי, ליהודים הללו, ואם נדרו לא לחזור לחצי אי השפנים, לא חזרו אליו עד עצם היום הזה. מיניסטד אחד בממשלה הספרדית הגולה אמר לי שכאשר התחור הממשלה הרפובליקאית לשלטון, תפ תח את שערי ספרד שוב בפני היהודים. לא ענית, כי אינני מוסמך לענות. אני מניח שסופר דבר היה נותן תשובה ממצה וגור קבת.

מאד מאד רציתי להגיע דרומה, לאנדלוסיה — קורדובה, סביליה, גרנדה, מורסיה. הצייתי את גשר אלקאטרה הצר והעתיק, שרק עגלה אי חת יכולה לעבור בו, וירדתי וחכיתי לטרמפ. ישבתי על אבן, ספרתי את הענים השחורות, ושוב מכונת לא עברה. בערב חזרתי לטר לדו ונסעתי ברכבת למדריד, ומשם לברי צלונה.

לפני שנסעתי לספרד הלכתי לתערוכת פיקאסו לאמנות דקורטיבית. לראות את גרניקה המצבה האדירה והמוזעזעת הזאת למה שהתחולל בספרד קרוייה על שם מקום ששוב אינו קיים. גרניקה נמחקה מעל המפה כשם שנמחקה מעל אדמת ספרד. ספרד האמיתית נמחקה, והיום אפשר לראות אותה רק במוזיאון בפריס. שמחתי לחזור לפאריס.

הצבעים שעד או ראיתי רק ברפרודוקציות. מוזיאון זה היה גאוותה של הרפובליקה. שלא לדבר על האולמות של אל גרקו, ולסקו וגווא, שאי אפשר להגזירם במלה אחרת אלא מושלמים. מכל זועות המלחמה של גווא הודועתי ביותר מתמונה אחת: ערפל עכור, ומתוכו מבצבץ ראש כלב. היחדי שגותר לפליטה. אינני מבין מדוע השאירו השלטונות את תמונתו של גווא על כנן. כנראה שלא הבינו.

ועל הכל, כדאי ללכת לפראדו אפילו רק בזכות היירנימוס ון אייקן בוש, המכונה „אל בוסקו". הסוריאליסט המסתורי הזה, ש הקדים את סלבדור בארבע מאות שנה וצייר עשרים וארבע תמונות, על סוף העולם ועל הגיהנום ועוד כמה נושאים אקטואליים. הייתי יכול לכתוב על כך יותר, אבל העולם הזה דורש עובדות ולא הבעת דעות.

***

הלידה הנפלא ביותר בספרד

אזינברטיטה של מדריד יושבים כמה חוקרים ממושקפים שנמלטו מה עולם הזה אל חיק העבר, ומוציאים ספרים בעברית. ראיתי שם ספר, באותיות עב בעברית, ריות ישנות ופות, ובאותו ספר פיוטים של הקליר, מסעותיו של בנימין מטולידה, שירים של אבן-גבירול ואברהם איבן-עזרא ויהודה הלוי, ולוצאטו, ומאמר של אהרן-העם על תחיית השפה העברית, וארה בעל גוף של ביאליק. בחנות ספרים ראיתי שני כר כים עבים של תולדות ישראל, מאת ג'ונפה ריציוטי. יחד עם ספרים של קאפקה. אינני יודע אם יש אדם בספרד אשר קורא בהם. טודילה בנויה לתל פיות על הר נשפה, יש שם כמו שני בתי כנ סיות ושמעתי הבריות אומיין כי בימים קר מונים ישבו בה מבני ישראל כמה וכמה אל פים, ואומרים ממנה יצא ר' בנימין למסעו תיו בארץ-ישראל.

עיר יפה, טולדו. יפה בדיוק כמו אצל אל גרקו. בתים קטנים, צבועים בתכלת או ב לבן, בתוך הבית חצר. מסביב לחצר מרפסת קה קטנה, מסביב לי מזרקה פרחים. צריחי כנסיות וקתדרלות, ג שרים עתיקים — גשר אלקאטרה — על נהר הטאחו המתחלל מט ביב לעיר, סימ טאות תלולות, וצל ה אלקאזאר נופל על ה עיר. בסנטה מאריה לה בלאנקה התפללו פעם פשוטי היהודים.

